

Nr 5.

Av fru **Alm** och herr **Åman**, om utredning av förhållandena inom bokförlagsverksamheten och bokdistributionen i landet.

De senaste årtiondena ha bevitnat en förbättring i många avseenden av vårt folks levnadsstandard. Folk har fått bättre löner och mera fritid, och livets materiella innehåll — bostäder, kläder, mat — har förbättrats samtidigt som man med skolreformer, ökade bildningsmöjligheter i övrigt och rikare tillgång på förströelser strävat till en bättre, mer givande användning av den ökade fritiden. Statsmakternas och organisationernas arbete på att skapa social trygghet åt alla har avsatt betydelsefulla resultat och behöver inte längre taga alla krafter i anspråk; »kulturen åt folket» är då ett krav, som med rätta kan göra anspråk på större utrymme.

En viktig förmedlare av kulturen åt folket är boken. Det nuvarande systemet för bokproduktion och bokspridning uppmuntrar dock knappast en sådan »förmedling». Boken når alltjämt endast vissa ytlager av vårt folk, medan däremot veckotidningarna ha en oerhört stor spridningskrets — ca 4 milj. ex. i veckan. Att främst skylla detta på massornas obildning och dåliga smak är att förtyliga problemet. Böckernas relativt ringa spridningskrets är inte minst ett ekonomiskt problem. En bokförlagsman gav nyligen på en författarkonferens uttryck åt uppfattningen, att en bok inte finge göras för billig, om det skall löna sig att sälja den — 10—15 kr. vore lagom. Den uppfattningen avspeglas också ganska allmänt i bokförlagens prispolitik. Att det med sådana bokpriser inte är något större antal av de små inkomsttagarna inom arbetarklassen och inom lantbefolkningen, där ju kontantinkomsterna äro små, som har råd att köpa sig böcker och utveckla sig till bokvänner, är förståeligt. Priserna äro inte heller motiverade av de faktiska produktionskostnaderna. Författarnas andel i böckernas utförsäljningspris är blygsam — 10—16 % bruka manuskripten honoreras med. Bokdistributionen tar sedan 35—45 % för att sälja vad författaren får 10—16 % för. Även bokförlagen synas bli väl tillgodosedda. Bokförlagen i vårt land äro inte flera än att de med sammanhållning sinsemellan kunna diktera författarvillkor och bokpriser, så att bokförläggarmarginalerna bli breda. Antalet förlag, som ge ut skönlitteratur, är knappt mer än ett tiotal av betydelse — enbart Bonniers ger ut ca 1/4 av all skönlitteratur i detta land. En undersökning av förhållandena inom bokproduktionen torde sannolikt visa, att starka koncerntendenser göra sig gällande och att avkastningen på i förlagskoncerner investerat kapital är synnerligen god. Svenska bokför-

läggarföreningen är också en mycket stark ekonomisk intressesammanslutning, som enligt uppgift i sju år vägrat förhandla med författarföreningen om bättre författarvillkor. Att driva bokförlag som privata lukrativa affärsföretag förutsätter emellertid att principen för väljandet, respektive vrakandet av de verk, som skola utkomma som böcker, blir vad som är ekonomiskt inbringande eller icke. Så är också fallet. Förlagen försvara sig gärna med att de måste förtjäna mycket pengar på flertalet böcker för att ge ut ett fåtal av högt litterärt värde. Den allmänna uppfattningen i författarkretsar torde vara, att »fåtalet» är försvinnande litet, att om ett förlag förlorar på en bok, vilket naturligtvis sker ibland, så är det högst ofrivilligt, och att — som en frispråkig representant för vårt största förlagshus uttryckte det — författarna »i allmänhet har det sämre ju bättre författare de är, ju fullständigare och självständigare de fyller sitt kall».

För nationen äro dessa förhållanden inte tillfredsställande. Vår nationella kulturskatt får inte sakna tillskottet av de originella och exklusiva författares verk, de geniens och banbrytares opus, som genom sina åsikter och sin form inte passa de affärsmässigt drivna och bedömande bokförlagen och följaktligen ha små chanser att bli tryckta. Inte heller — och det är viktigare — bör som nu flertalet av nationens invånare av ekonomiska skäl vara berövat möjligheterna att köpa böcker och skapa sig en liten bokskatt i varje hem. Då urvalet av den litteratur, som tryckes, och prissättningen på de böcker, som utkomma, domineras av privata bokförlag, bli dock dessa olägenheter svåra att undvika. Det kan emellertid ifrågasättas, om inte en del av olägenheterna skulle kunna undanröjas genom upprättandet av ett med de privata bokförlagen konkurrerande statligt bokförlag eller statligt-kooperativt bokförlag eller genom att bereda bokkonsumenterna och det allmänna tillfälle till insyn i den privata förlagsverksamheten och bokdistributionen t. ex. genom ett rådgivande och övervakande organ, ett statens bokråd med uppgift att tillvarata det allmännas intressen. Olika möjligheter skulle kunna övervägas om — såsom motionärerna föreslå i det följande — en allsidig och förutsättningslös utredning i ämnet komme till stånd.

En fråga, som i detta sammanhang borde uppmärksammas, är den om förhandsteckning å speciella, mycket dyrbara bokverk, vilken förhandsteckning ofta leder till att vederbörande beställare sedermera finner sig ha blivit ekonomiskt frestad över hövan. De bokverk, som här avses, äro uteslutande sådana, som ha en mera geschäftsbetonad karaktär och locka folk att bli intresserade exempelvis genom att de själva eller deras barn lämnas plats i ett illustrerat s. k. biografiskt bokverk. Härmed är icke sagt, att alla biografiska verk äro omotiverade, men onekligen ha på marknaden dykt upp sådana, vilkas karaktär av geschäftsprodukter är fullt klarlagd. För att möta den sortens bokspridning borde det allmänna och konsumenterna

i förening kunna genomföra någon anordning i syfte att auktorisera sådana bokverk av här nämnt slag, som fylla ett legalt behov. Exempel kan härvid tagas av den kontroll över insamlingsverksamhet, som upprättats av industrien.

För utredning tala också vissa andra omständigheter. Som bekant är staten själv en stor bokutgivare och anslagsgivare för tryckalster. Riksdagen anslår årligen stora belopp för utgivning av olika publikationer, till tryckning av riksdagspublikationer och -protokoll, författningskommentarer, kommittébetänkanden, försvarsdepartementets, socialstyrelsens och andra verks publikationer, av Post- och inrikestidningar, doktorsavhandlingar, vetenskapliga tidskrifter o. s. v. Minst 1½ miljon kr. årligen utgå i sådana anslag. Härtill kommer 1946 års riksdags beslut om fria läroböcker, vartill anslagits 5,5 milj. kr. För dessa senare pengar köpas nu läroböcker till priser och standard, som de privata bokförlagen i stort sett bestämma. Motionärerna äro medvetna om att frågan om ett statligt läroboksförlag kommer att prövas av de lärobokssakkunniga, som nu arbeta. Emellertid är frågan om lämpligheten eller olämpligheten av gällande system för den allmänna bokproduktionen och bokdistributionen en större och vidlyftigare fråga, som tarvar särskild utredning. Även om de lärobokssakkunniga skulle komma att förordade ett statligt läroboksförlag, som i fri konkurrens med de privata bokförlagen kan arbeta för åstadkommande av goda läroböcker till självkostnadspriser, kvarstår problemet huruvida de många publikationer, som helt eller delvis bekostas med statsmedel — exempel se ovan — nu tryckas och distribueras på det mest rationella och ekonomiska sättet och om överhuvud taget staten inte har intresse av att utgivandet av ur samhällelig och folkbildningssynpunkt önskvärda böcker främjas genom särskilda åtgärder. Varuti dessa åtgärder skulle kunna bestå kan givetvis endast en utredning ge anvisning på. Ovan har antytts möjligheten av ett statligt bokförlag i fri konkurrens med de privata bokförlagen eller alternativt ett statens bokråd, som ger insyn i den privata förlagsverksamheten och fungerar som ett övervakande och rådgivande allmänt organ. Förslag på andra lämpliga åtgärder kunna naturligtvis också tänkas framkomma som resultat av en utredning i ämnet.

Med hänvisning till det ovan anförda få undertecknade således hemställa,

att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om en allsidig och förutsättningslös utredning av förhållandena inom bokförlagsverksamheten och bokdistributionen i landet.

Stockholm den 13 januari 1947.

Ulla Alm.

Valter Åman.